

JEAN-PAUL

SARTRE

YÖNTEM
ARAŞTIRMALARI

**YÖNTEM
ARAŞTIRMALARI**

Çeviri: SERDAR RİFAT KIRKOĞLU

2. BASKI

can
modern

JEAN-PAUL SARTRE
YÖNTEM
ARAŞTIRMALARI

Can Modern

Yöntem Araştırmaları, Jean-Paul Sartre

Fransızca aslından çeviren: Serdar Rifat Kırkoğlu

Questions de méthode

İlk baskı: Gallimard, 1967

Bu çeviride kaynak alınan baskı: Gallimard, 1980

© 1960 ve 1986, Éditions Gallimard, Paris

© 2022, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: Yazko Yayınları, 1981

Can Yayınları'nda 1. baskı: 2022

2. baskı: Nisan 2022, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi Editörü: Emrah Serdan

Editör: Şirin Etik

Düzelti: Melis Oflas

Mizanpaj: Emin Petek

Dizi ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-5596-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750755965

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JEAN-PAUL SARTRE
YÖNTEM
ARAŞTIRMALARI

DENEME

Çeviren
Serdar Rifat Kırkoğlu

♥can

Jean-Paul Sartre'in Can Yayınları'ndaki diğler kitapları:

Bulanık, 1981

Duvar, 1994

Akıl Çağı / Özgürlük Yolları 1, 1996

Yaşanmayan Zaman / Özgürlük Yolları 2, 1997

Aydınlar Üzerine, 1997

Sözcükler, 1997

Yıkılış / Özgürlük Yolları 3, 1998

Edebiyat Nedir?, 2005

Öznellik Nedir?, 2015

JEAN-PAUL SARTRE, 1905'te Paris'te doğdu. 1938 yılında, sonradan geliştireceği birçok felsefi konuya yer veren *Bulanık* adlı romanını yayımladı. Felsefe alanındaki asıl yeteneğini, 1943'te *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabında ortaya koydu. 1945-1949 arasında *Özgürlük Yolları* adlı dört cilt olarak tasarladığı romanını kaleme aldı. İnsanı eylem içinde en iyi gösterecek türün tiyatro olduğuna karar vererek, *Sinekler*, *Gizli Oturum*, *Kirli Eller*, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, *Nekrasov* ve *Altona Mahpusları* gibi oyunlar yazdı. Kendine özgü Marksizm anlayışını, 1960'ta *Diyalektik Aklın Eleştirisi* adlı yapıtında ortaya koydu. 1964'te değer görüldüğü Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddetti. XX. yüzyılın en etkili düşünürlerinden biri olan Sartre, bireyin kökten özgürlüğünü vurgulayan varoluşçuluğun sözcülüğünü üstlendi, romanları ve oyunları ile dünya görüşünü çok geniş bir kitleye aktardı. 1980'de Paris'te ölen Sartre'in cenazesine 25 binden fazla kişi katıldı.

SERDAR RİFAT KIRKOĞLU, 1956'da İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde lisans, aynı üniversitenin Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans çalışması yaptı. Blanchot, Mounier, Maupassant, Iris Murdoch, John Fowles, Julian Barnes vb. yazarlardan otuzun üzerinde çeviri yaptı. *Yöntem Araştırmaları* çevirisiyle 1981 yılında Yazko Çeviri Ödülü'ne layık görüldü. 1994'te *Parodi Yaşamlar* romanıyla Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazandı. 2003'te ilk öykü kitabı *O Saatte, O Yerde*, 2004'te ikinci romanı *Dil Kayması*, 2005'te *Sürek Açı* adlı romanı ve 2007'de *Ara Adamları* başlıklı ikinci öykü kitabı yayımlandı.

İçindekiler

Marksizm ve Varoluşçuluk	13
Dolayımlar ve Yardımcı Disiplinler Meselesi	43
İleri Gidişli-Geri Dönüşlü Yöntem	89

Castor'a¹

1. Sartre'in Simone de Beauvoir için kullandığı takma isim. Sartre, Beauvoir'in soyadını fonetik olarak İngilizce *beaver* (kunduz) sözcüğüne benzetir ve sözcüğün eşanlamlısı olan *castor*'u buradan ilhamla türetir. (Y.N.)

MARKSİZİM VE VAROLUŞÇULUK

Felsefe, kimi kişilere homojen bir ortam gibi görünür. Düşünceler bu ortamda doğar ve ölür, dizgeler vakti geldiğinde çökmek üzere bu ortamda kurur. Kimileri felsefeyi, istemimiz doğrultusunda özgürce benimseyebileceğimiz özgül bir tutum olarak kabul eder. Yine kimileri onu, kültürün belirlenmiş bir parçası olarak görür. Bize göre *Felsefe* yoktur; nasıl düşünürsek düşünelim, bilimin bu gölgesi, insanlığın bu gizli eli tözleştirilmiş bir soyutlamadan başka bir şey değildir. Gerçekte *felsefeler* vardır. Ya da daha doğrusu –aynı anda *birden çok* yaşayan felsefe olamayacağı için– toplumun genel devinimini açıklama amacıyla, iyi tanımlanmış belirli koşullarda *bir* felsefe oluşturulur ve bu felsefe yaşadığı sürece, çağdaşları için kültürel bir ortam olarak hizmet eder. Bu birlik bozucu nesne, *aynı anda* birliğini sürekli olarak etkilediği birbirinden son derece farklı görünümler ortaya koyar.

Bir felsefe her şeyden önce, “yükselen sınıf”ın kendi bilincine¹ vardığı belli bir yoldur. Bu bilinç açık ya da

1. Burada yapıtında nesnelleşen ve dışlanan kişiyi anmıyorsam bunun nedeni, bir dönemin felsefesinin, bu felsefeye ilk biçimini veren filozofu –bu filozof nedeni büyük olursa olsun– kat kat aşmasındandır. Ancak göreceğimiz üzere, özgül bir öğreti çalışması, gerçek bir felsefe incelemesinden ayrılamaz. Descartes’çılık dönemi aydınlatır ve Descartes’i dönemin çözümleyici usun bü-

bulanık, dolaylı ya da dolaysız olabilir: *Noblesse de robe*¹ ve merkantilist sermayecilik zamanında hukukçulardan, tüccarlardan ve bankerlerden oluşan burjuvazi, Descartes'çılık aracılığıyla bir ölçüde kendi bilincine varmıştı; bir buçuk yüzyıl kadar sonra ilkel sanayi aşamasında ise, üreticilerden, mühendislerden ve biliminsanlarından oluşan burjuvazi, Kant'çılığın sunduğu evrensel insan imgesi içinde kendini az çok keşfetti.

Gelgelelim, felsefe denen bu aynanın tam anlamıyla felsefi olabilmesi için ortaya çağdaş Bilgi'nin bir bütünlüğü olarak sunulması gerekir: Filozof, yükselen sınıfın tutumlarını ve tekniklerini kendi döneminin ve dünyanın önünde açıklayan birtakım yol gösterici şemaları izleyerek tüm bilgilerin birleştirilmesini sağlar. Daha sonra bu Bilgi'nin ayrıntıları Aydınlanma'nın ilerleyişiyle birlikte teker teker tartışılıp yok edilince, birlik kavramı ayrımlaşmamış bir içerik olarak kalacaktır: Bilgi alanındaki söz konusu kazanımlar, ilkelerle birbirlerine bağlandıktan sonra sırayla dağılacak ve neredeyse çözümlenmez şeyler olarak, bu ilkeleri birbirine bağlayacaktır. Felsefi nesne en yalın anlamına indirgendiğinde, sonsuz bir çaba gösteren düzenleyici bir fikir olarak "nesnel us"ta kalacaktır; o yüzden bugün Fransa'da Kant'çı "fikir"den ya da Almanya'da Fichte'nin *Weltanschauung*'undan² söz ediyoruz. Bunun nedeni felsefenin, gücünün doruğuna vardığında kendini hiçbir zaman dural bir şey olarak, Bilgi'nin edilgin ve

tünleyici gelişimi içine konumlandırır. Buradan yola çıkarak, Descartes bir kişi ve bir filozof olarak alındığında, 18. yüzyılın ortalarına dek uzanan yeni ussallığın tarihsel (ve dolayısıyla tekil) anlamı aydınlanmış olur. (Aksi belirtilmedikçe tüm notlar yazara aittir.)

1. Fransız devleti için yapılan hizmetlerden ya da üstün başarılarından ötürü, burjuva sınıfı mensuplarına verilen bir soyluluk payesidir. Daha sonradan her yeni soyluluğa verilir olmuştur. (Ç.N.)

2. (Alm.) Dünya görüşü. (Ç.N.)

tümlemiş birliği olarak ortaya koymayıdır; toplumsal devinimden doğmuş olan felsefenin kendisi de bir devinimdir ve bu devinim geleceğe göre hareket eder. Bu somut bütünleştirme aynı zamanda, birleştirme edimini son sınırlarına dek izleme yolunda edinilen soyut bir tasarıdır. Bu anlamda felsefe, bir araştırma ve açıklama yöntemi olarak nitelendirilir. Kendine ve gelecekteki gelişimine duyduğu güven, kendisini taşıyan sınıfın kesinliklerini yeniden üretmekten başka bir şey yapmaz. Her felsefe, hatta ilk bakışta en seyirsel görüneni bile kılıgısaldır; felsefenin yöntemi, toplumsal ve siyasal bir silahtır: Büyük Descartes'çıların çözümleyici ve eleştirel usçulukları kendilerinden sonra da var olmuştur; çatışmadan doğmuş olan bu usçuluk yine bu çatışmayı aydınlatmak için kendine dönmüştür. Burjuvazi, *Ancien Régime*'in¹ kurumlarını dağıtmaya giriştiğinde, çözümleyici usçuluk da bu kurumları haklı çıkarmaya çabalayan zamanı geçmiş anlamlara saldırdı.² Daha sonraları bu usçuluk, özgürlükçülüğe hizmet etti ve proletaryayı atomize etmeye çalışanlara bir öğreti oldu.

Böylelikle felsefe kendisini oluşturan, taşıyan ve aydınlatmakta olduğu *praxis* canlı kaldığı sürece etkisini korur.³ Ancak felsefe, kitlelerin içine girdikleri, kitlelerde ve kitlelerle birlikte ortak bir kurtuluş aracı durumuna geldikçe dönüşüme uğramakta, tikelliğini yitirmekte, kökel ve güncel içeriğinden kopmaktadır. Descartes'çılığın

1. Fransa'nın 1789 Devrimi öncesindeki siyasal ve sosyal sistemi. (Y.N.)

2. Descartes'çılık örneğinde, "felsefe"nin eylemi olumsuz kalır: O feodal dizgenin sonsuz karmaşıklıkları ve özgüllükleri aracılığıyla, burjuva mülkiyetinin soyut evrenselliğini temizler, ortadan kaldırır, onu bir an görmemizi sağlar. Fakat değişik koşullar altında, toplumsal mücadele başka biçimler aldığında, teorinin katkısı olumlu olabilir.

3. Yunanca eylem anlamına gelen "praxis" sözcüğü Sartre'da, amaçlı insan etkinliğinin bütünüdür. (Ç.N.)

18. yüzyılda, ayrılmaz ve tümleyici iki görünüm altında ortaya çıkması bu şekilde gerçekleşir: Bir yandan us İdesi olarak, çözümleyici yöntem olarak Holbach'ı, Helvetius'u, Diderot'yu ve hatta Rousseau'yu esinler; hem din karşıtı yergilerin hem mekanik maddeciliğin kökeninde bulduğumuz da odur. Öte yandan herkesin malıdır o; *Tiers-État*'nın¹ tutumlarını koşullandırır. Evrensel ve çözümleyici us her durumda ortadan kaybolur ve "kendiliğindenlik" biçiminde yeniden ortaya çıkar. Bu, baskı görenlerin baskıya vereceği dolaysız yanıtın *eleştirel* olacağı anlamına gelir. Bu soyut başkaldırı, Fransız Devrimi'nin ve silahlı ayaklanmanın birkaç yıl öncesine dayanır. Fakat silahların yönlendirilmiş şiddeti, Us'ta daha önce çözülmüş olan ayrıcalıkları ortadan kaldırmaya gidecektir. Olaylar o denli öteye gider ki felsefi us burjuvazinin sınırlarını aşar, halk çevrelerine sızar. Bu, Fransız burjuvazisinin kendini evrensel bir sınıf olarak öne sürdüğü andır. Bu felsefi sızıntılar, *Tiers-État*'yı yıkmaya başlayan çatışmaları gizlemek ve bütün devrimci sınıflara karşı ortak bir dil ve davranış bütünü bulma olanağı sağlayacaktır.

Felsefe aynı zamanda Bilgi'nin, yöntemin, düzenleyici bir Fikir'in, saldırgan bir silahın ve dil topluluğunun toplamı olması gerekiyorsa, felsefe denen bu "dünya görüşü" aynı zamanda çürümüş toplumları mayalandıran bir araçsa, bir insanın ya da bir insan topluluğunun bu tikel kavrayışı bütün bir sınıfın kültürüne ve bazen doğasına dönüşebiliyorsa felsefi yaratım dönemlerinin son derece ender olduğu gayet açıktır. 17. ve 20. yüzyıllar arasında, ünlü isimlerle anacağım, böyle üç dönem görüyorum: Descartes'in ve Locke'un, Kant'ın ve Hegel'in, son olarak da Marx'ın "ân"ı. Bu üç felsefenin

1. (Fr.) Üçüncü toplumsal tabaka. Soyluların ve din adamlarının dışında kalan sınıf. (Ç.N.)

her biri kendi zamanında, belirli düşüncelerin geliştiği verimli bir toprak, bir kültür ufku olmuştur. Bu felsefelerin dile getirdiği tarihsel yanı aşmadıkça, insanın bu felsefelerin ötesine gitmesi söz konusu değildir. Şunu sık gözlemledim: “Anti-Marksist” bir tartışma, Marksizm öncesi bir fikrin görünürde canlandırılmasından başka bir şey değildir. Marksizmin sözde bir aşılışı, en kötüsü ihtimalle Marksizm öncesine bir dönüş, en iyi ihtimalle ise yalnızca ötesine geçildiği sanılan bir felsefede zaten bulunan bir düşüncenin yeniden ortaya çıkışıdır. “Revizyonizm”e gelince, ya herkesin bildiği bir gerçek ya da bir saçmalaktır. Yaşayan bir felsefeyi, dünyanın akışına yeniden uyarlamamanın hiçbir anlamı yoktur; bu felsefe bin bir çeşit çabayla, bin bir özgül araştırmayla akışa kendi kendini uyarlar, çünkü toplumun devinimiyle tek bir bütün oluşturur. Öncellerinin en sadık sözcüleri olduklarına inananlar, iyi niyetlerine karşın, yinelemek istedikleri düşünceleri dönüştürmekten başka bir şey yapmazlar. Yöntemler yeni yeni konulara uyguladıkları için değişikliğe uğramaktadır. Bir felsefe akımı artık var olmuyorsa felsefe ya ölmüştür ya da “bunalım” geçirmektedir. Birinci durumda çürümüş bir yapıyı gözden geçirmek değil yıkmak söz konusudur. İkinci durumdaysa, “felsefi bunalım” toplumsal bir bunalımın özgül bir anlatımıdır ve bu bunalımın devinimsizliği, toplumu bölen çelişkilerle koşullanır: “Uzmanlar” tarafından gerçekleştirilmiş bu sözde “düzeltim edimi” bu nedenle gerçek bir önem taşımayacak, yalnızca idealist bir aldatmaca olacaktır. Tutsak düşüncüyü özgürlüğüne kavuşturacak ve ona gelişme olanağı sağlayacak olan Tarih’in devinimi, insan etkinliğinin tüm alanlardaki ve düzeylerdeki çatışmasıdır.

Büyük gelişmelerin ardından gelen ve henüz çok az bilinen toprakları fethetmek için dizgeleri düzene koy-

mak ya da yeni yöntemler kullanmayı taahhüt eden aydınlara, teori için pratik uygulamalar sağlayanlara ve onları yıkmak ve yapmak için bir araç olarak kullananlara filozof diyemeyiz: Bu kişiler toprağı işler, envanter çıkarır, bu toprakta birtakım yapılar inşa eder, hatta toprakta bazı dahili değışikliklere neden olurlar ama yine de o büyük ölülerin yaşayan düşüncelerinden beslenirler. Bu insanlar yürüyüş halindeki kalabalık tarafından desteklenirler, kültürel ortamları ve geleceklere de bu kalabalık tarafından belirlenir, araştırmalarını hatta “yaratı”larını belirleyen de yine bu kalabalıktır. Birbirleriyle *ilintili* bu insanlara ben “ideolog” diyeceğim. Varoluşçuluktan söz etmem gerektiğine göre, onu da bir *ideoloji* olarak aldığım anlaşılacaktır. Varoluşçuluk, Bilgi’nin kıyısında yaşayan, başlangıçta Bilgi’ye karşı çıkan fakat bugün onunla bütünleşmeye çalışan asalaksı bir dizgedir. Onun bugünkü tutkularını ve işlevini daha iyi anlamak için gerilere, Kierkegaard dönemine dönmeliyiz.

En kapsamlı felsefi bütünleş Hegel’ciliktir. Bilgi, onda en seçkin saygınlığına yükseltilir. Hegel’cilik, varlığı dıştan gözlemlemekle kalmaz, ona katılır ve onda özünür. Us nesnelleşir, yabancılaşır ve kendini sürekli yenden bulur, kendi tarihi aracılığıyla gerçekleşir. İnsan kendini dışsallaştırır, şeylerin içinde kaybolur ancak her yabancılaşma filozofun mutlak bilgisiyle aşılır. Bu nedenle, bizi mutsuz eden kalp kırıklıklarımız, çelişkiler, aşılması gereken anlardır, bizler yalnızca *bilen* kişiler değiliz: Düşünsel bilincimizin tutkusu içinde, *bilinen* olarak da ortaya çıkıyoruz. Bilgi her yönden içimize işliyor, bizi çözmezden önce konumlandırıyor ve böylelikle yüce bütünleşişle *canlı canlı kaynaşıyoruz*. Dolayısıyla trajik bir deneyimin, ölüme götüren bir acının *saf* yaşanmışlığı, aracılık etmesi gereken görece soyut bir belirlenim

Bize göre mesele, sık sık İleri sürüldüğü gibi, "usdışı olana payını vermek" değil, tam tersine belirsizliği ve bilmemeyi en aza indirmek; Marksizmi üçüncü bir yol ya da idealist bir hümanizm adına yadsımak değil, insanı Marksizm içinde yeniden ortaya çıkarmaktır.

Savaş sonrası Avrupa düşünce dünyasında devrim yaratan Jean-Paul Sartre'in 1957 tarihli bu uzun denemesi, varoluşçuluk felsefesini Marksizmle uzlaştırma olasılıklarını sorguluyor. Varoluşçuluğun, yaşadığı çağın egemen felsefesi olarak gördüğü Marksizmi destekleyen, bu düşüncenin pratik izdüşümlerinin kısıtladığı bireysel özgürlüklere tepki olarak gelişen bir ideoloji olduğunu belirten Sartre, tüm aykırılıklara rağmen bu iki düşünce biçiminin tutarlı ve uyumlu olduğunu öne sürüyor.

Daha sonra *Diyalektik Aktın Eleştirisi*'ne öndeyiş olarak eklenecek bu deneme, Sartre'in bir şekilde sunacağı Varoluşçu Marksizm düşüncesinin köşe taşı rolünü üstleniyor. *Yöntem Araştırmaları*, yirminci yüzyıl düşüncesinde kurulan önemli bir köprüdün ilk ayağı.

"Sartre, aynı Erich Fromm gibi, Marksizmi Marx sonrası kuramcılarla ya da Sovyetler Birliği'nde kurumsallaşan komünizmle özdeşleştirmeyi reddediyor."

Hazel E. Barnes

#varoluşçuluk #marksizm #diyalektikakıl #felsefe #radikalözgürlük #komünizm

 can

can yayinlari.com | [f](#) | [i](#) | [t](#) can yayinlari

deneme

ISBN 978-975-07-5596-5

9 789750 755965